

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 กรกฎาคม 2542

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในฐานะ Pop Historian

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

ผมรู้สึกยินดีและชื่นชมที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้รับรางวัล The Fukuoka Asian Culture Prize ดังคำประกาศและรายงานข่าวของสำนักข่าว Kyodo เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม 2542

นครฟูกูโอกะ แห่งประเทศญี่ปุ่นสถาปนารางวัล The Fukuoka Asian Culture Prize มาตั้งแต่ปี 2533 เพื่อแสดงถึงบทบาทของนครฟูกูโอกะในประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 2,000 ปี ในฐานะ 'ประตูสู่เอเชีย' (Gateway to Asia) อันเป็นที่ซึ่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชาติอื่นๆในเอเชีย รางวัลดังกล่าวมีอายุครบทศวรรษในปีนี้

อาจารย์นิธิได้รับรางวัล The Fukuoka Asian Culture Prize ในฐานะนักวิชาการ คำประกาศเกียรติคุณระบุว่า อาจารย์นิธิเป็น 'นักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งที่ประเทศไทยเคยผลิตได้' ผู้ซึ่งนำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

ผมพบอาจารย์นิธิครั้งแรกที่บ้านอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ในปี 2509 ในเวลานั้น อาจารย์สุลักษณ์ต้องการผลิตนิตยสาร*สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับนิสิตนักศึกษา ผู้คนที่ชุมนุมในย่านค่ำวันนั้น หากมีใครสักคนผลิตหนังสือ ก็ต้องเป็นนักเขียนในรั้วมหาวิทยาลัย ผมมีความรู้สึกในเวลาต่อมาว่า คนเหล่านี้เกือบทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็น 'ปัญหาชน' แม้จะมีได้สร้างปัญหาที่ร้ายแรงแก่สังคม แต่ก็มี 'ปัญหา' กับสังคม อย่างน้อยที่สุดมีความไม่พอใจสังคมที่ตนอยู่ นับตั้งแต่สังคมส่วนย่อยในมหาวิทยาลัยไปจนถึงสังคมระดับประเทศ

ผมมีคนที่รู้จักใหม่ในการชุมนุมครั้งนั้น นอกเหนือจากอาจารย์นิธิแล้ว ยังมีหนุ่มผมเกรียนสองนายจากมหาวิทยาลัยศิลปากร คนหนึ่งชื่อขรรค์ชัย บุญปาน อีกคนหนึ่งชื่อสุจิตต์ วงษ์เทศ พลวัตของโบราณคดีอาจทำให้บุคคลทั้งสองมีทรงผมอัน 'ล้ำสมัย' แม้ว่าเวลานั้นทรงผม 'สี่เต่าทอง' และผลงานของ The Beatles กำลังอยู่ในกระแสโลกานุวัตร แต่หลังจากนั้นก็เป็ยุคของพวกเขา Skinned Heads และ Punks ซึ่งมีทรงผมใกล้เคียงกับทรง 'บุญปาน วงษ์เทศ' ผมมีโอกาสรู้จักดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ และธัญญา ผลอนันต์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พิภพ ธงไชย จากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ และไพฑูริย์ สีนลารัตน์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการชุมนุมครั้งนั้นด้วย

อาจารย์นิธิอยู่ในคณะบรรณกรของนิตยสาร*สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับนิตินักศึกษาฉบับแรก พร้อมทั้งเขียนบทความเรื่อง "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ได้ชื่อว่าเป็นนิตยสารทางปัญญาของพวกเขา อ.ย.ม. (Angry Young Men) ฉบับนิตินักศึกษาสามารถสืบทอด 'สันดาน' ของพวกเขา อ.ย.ม. ได้อย่างงดงาม ยิ่งความปลาบปลื้มแก่อาจารย์สุลักษณ์อย่างยิ่ง

แม้ผมจะ 'รู้จัก' อาจารย์นิธิมาแต่ปี 2509 แต่โอกาสพบปะและแลกเปลี่ยนความเห็นมีน้อยนัก งานเขียนของอาจารย์นิธิที่ผมมีโอกาสได้อ่านล้วนแล้วแต่เป็นงานเขียนหลังปี 2519 เกือบทั้งสิ้น อาจารย์นิธิสามารถผลิตงานวิชาการได้อย่างสม่ำเสมอ โดยที่งานเหล่านั้นล้วนมีความโดดเด่น ข้อสำคัญก็คือ อาจารย์นิธิผลิตงานเหล่านั้นด้วยใจรัก มีงานวิชาการน้อยชิ้นที่ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัย แม้ว่าเงินอุดหนุนการวิจัยในสาขาวิชาประวัติศาสตร์จะมีน้อยอยู่แล้ว แต่ผมไม่เคยได้ยินว่า อาจารย์นิธิดิ้นรนแสวงหาเงินอุดหนุนการวิจัย ความขื่อนี้นับว่าแตกต่างจากนักวิชาการในสาขาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจำนวนไม่น้อยดำรงสถานะ 'มือปืนรับจ้าง' และไขว่คว้าหาเงินวิจัยเพื่ออ้างมาตรฐานการครองชีพของชนชั้นกลางระดับสูง (Upper Middle Class)

แม้ว่าอาจารย์นิธิมิใช่ นักประวัติศาสตร์กระแสหลัก ด้วยเหตุที่วิพากษ์ประวัติศาสตร์ในสายสกุลดำรงราชานุภาพและหลวงวิจิตรวาทการ แต่อิทธิพลของอาจารย์นิธิที่มีต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์มีอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย ดังที่คณะกรรมการพิจารณารางวัล The Fukuoka Asian Culture Prize ประกาศเกียรติคุณว่า อาจารย์นิธินำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยของอาจารย์นิธิก็โปรดด้วยมิติอันหลากหลาย มีจำเพาะแต่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หากยังครอบคลุมมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และวรรณคดี ในวงวิชาการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย อาจารย์นิธิช่วยฉายภาพใหม่ของเศรษฐกิจไทยยุคกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น

อาจารย์นิธิมิใช่ นักประวัติศาสตร์ของประชาชน และไม่เคยกล่าวอ้างเช่นนั้น มิใช่เพราะเหตุว่า อาจารย์นิธิมิได้ยึดกุมปรัชญาวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นเพราะอาจารย์นิธิยึดมั่นในสัจจะแห่งประวัติศาสตร์เกินกว่าที่จะนำประวัติศาสตร์ไปปรับใช้คนกลุ่มใดๆ ในสังคม ถึงอาจารย์นิธิมิใช่ 'นักประวัติศาสตร์ของประชาชน' แต่อาจารย์นิธิก็เป็น Pop Historian ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิมีงานเขียนปรากฏสู่ประชาชนในวงกว้าง อาจารย์นิธิกลายเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ 'ประชาชน' (ชนชั้นกลาง) ชื่นชมผลงาน ในแง่นี้ อาจารย์นิธิมิใช่ 'Paul Krugman แห่งวงวิชาการประวัติศาสตร์' หากแต่ Paul Krugman เป็น 'นิธิ เอียวศรีวงศ์ แห่งวงวิชาการเศรษฐศาสตร์' ในเมื่อ Paul Krugman เป็น Pop Economist ตามหลัง Pop Historian อย่างอาจารย์นิธิ

ความสัมพันธ์ที่อาจารย์นิธิมีกับสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อาจารย์นิธิแปรเปลี่ยนเป็น Pop Historian หนังสือเรื่อง *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* กลายเป็นหนังสือขายดี เมื่อสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นผู้จัดพิมพ์ ผมยังจำได้ดีว่า ผู้คนในสำนักเศรษฐศาสตร์ทำพระจันทร์จันทวน ไม่น้อยซื้อหรือยืมหนังสือเล่มนี้ ทั้งๆที่มีใช้หนังสืออ่านง่าย อาจารย์นิธิมีผลงานปรากฏในนิตยสาร *ศิลปวัฒนธรรม* ค่อนข้างสม่ำเสมอ และทำให้นิตยสารดังกล่าวกลายเป็น 'สนาม' ที่อาจารย์นิธิใช้สื่อความรู้และความเห็นไปสู่อาจารย์ นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจประวัติศาสตร์

ในเวลาต่อมา อาจารย์นิธิกลายเป็นคอลัมน์นิสต์ของหนังสือพิมพ์และนิตยสารหลายฉบับ บางกรณีถึงกับใช้นามปากกาตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารผู้หญิง ในขณะที่บทความที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร *ศิลปวัฒนธรรม* จำกัดเฉพาะเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารอื่นๆครอบคลุมปริมนทลอันกว้างขวางและหลากหลาย ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิเคยเป็นผู้ช่วยวิจัยของศาสตราจารย์เฮอริเบิร์ต ฟิลลิปส์ (Herbert Phillips) ในการศึกษาประเพณีกรรมของชาวนาไทยในทศวรรษ 2500 แม้ภายหลังเมื่อขึ้นไปเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังคงใช้ชีวิตท่องเที่ยวไปในชนบทและคลุกคลีกับชาวบ้าน ประกอบกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่มีกับอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม และอาจารย์ ม.ร.ว. คชินทร์พัฒน์ ทำให้อาจารย์นิธิกลายเป็น 'นักมานุษยวิทยา-ประวัติศาสตร์' ผู้สัมผัสวัฒนธรรมและตรรกวิทยาของชาวบ้าน บทความที่อาจารย์นิธิเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์จึงแสดงจุดยืนเคียงข้างชาวบ้านและกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

อาจารย์นิธิเชื่อมั่นชาวบ้านและชุมชน สิ่งที่อาจารย์นิธิไม่เชื่อมั่น ก็คือ รัฐ อาจารย์นิธิมองเห็นความล้มเหลวของกลไกแห่งรัฐ (Government Failure) ในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์ กลไกการจัดสรรทรัพยากรประกอบด้วยกลไกของรัฐกับกลไกราคา ซึ่งอยู่ชั่วคราวกันข้ามกัน เมื่ออาจารย์นิธิไม่เชื่อมั่นกลไกแห่งรัฐ อย่าได้ตีขลุมเป็นอันขาดว่า อาจารย์นิธิเชื่อมั่นกลไกราคา เพราะอาจารย์นิธิมองเห็นความล้มเหลวของกลไกตลาด (Market Failure) ดุจเดียวกับการประนามกลไกแห่งรัฐ สิ่งที่อาจารย์นิธิเรียกร้อง ก็คือ การคืนทุกสิ่งทุกอย่างให้ประชาชนและชุมชน ดังกรณีการเรียกร้องให้รัฐคืนการจัดการศึกษาให้ประชาชน

ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิพยายามเข้าใจวัฒนธรรมและระบบตรรกะของชาวบ้าน และในกันบึงแห่งหัวใจอาจเคารพความมีเหตุมีผลของชาวบ้าน บทวิเคราะห์เศรษฐกิจหลายต่อหลายบทยึดโยงข้อสมมติดังกล่าวนี้ จนนักเศรษฐศาสตร์สำนักทำพระจันทร์บางคนถึงกับกล่าวว่า หากไม่มีชื่อ "นิธิ เอียวศรีวงศ์" ปะอยู่ใต้ชื่อบทความ คนอ่านอาจหลงเข้าใจว่า ผู้เขียนเป็นสาวกของสำนักเศรษฐศาสตร์ชิคาโก

แม้ว่าการแปรโฉมเป็น Pop Historian จะทำให้อาจารย์นิธิมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่รายได้มิใช่เหตุผลสำคัญมากไปกว่าความต้องการเผยแพร่ความรู้และความคิดเห็นของ นักประวัติศาสตร์ผู้มีชีวิตอันสมถะผู้นี้ ในประการสำคัญ หากหวังรวย ต้องไปประกอบกิจการอื่น อันมิใช่การเป็นคอลัมนิสต์ ในเมื่อค่าเรื่องและค่าลิขสิทธิ์ในเมืองไทยโดยทั่วไปยังอยู่ในระดับ ค่อนข้างต่ำ

การที่นักประวัติศาสตร์กระโดดมาเป็นคอลัมนิสต์เพียงจะกลายเป็น 'จารีต' เพียง ชั่วเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ โดยที่นิตยสาร*ศิลปวัฒนธรรม*ช่วยจุดปะทุเรื่องนี้ ในอังกฤษ จารีต ดังกล่าวนี้นี้มีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว เนื่องจากคนอังกฤษต้องการเรียนรู้และอ่านหนังสือ ประวัติศาสตร์ จนหนังสือประวัติศาสตร์กลายเป็นหนังสือขายดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือประวัติ บุคคล

นับตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา อังกฤษมี Pop Historians อยู่ 3 รุ่น รุ่นแรกประกอบด้วย Hugh Trevor-Roper, A.J.P. Taylor, Arnold Toynbee, E.H. Carr และ Herbert Butterfield รุ่นที่สอง ซึ่งเกิดระหว่างหรือหลังสงครามโลกครั้งที่สองเล็กน้อย ประกอบด้วย Norman Stone, John Vincent, Roy Porter, Linda Colley, Ben Pimlott, Simon Schama, David Cannadine และ Jonathan Clark รุ่นที่สาม ซึ่งเพิ่งเติบโตขึ้นมาเมื่อเสียงนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ประกอบด้วย Niall Ferguson, Mark Mazower และ Orlando Figes

หนทางแต่ดั้งเดิมในการเติบโตขึ้นมาเป็น Pop Historians ก็คือ การเขียนหนังสือ ประวัติศาสตร์ที่ขายดี (Bestsellers) เพราะคนอังกฤษนิยมอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ การเติบโตใหญ่ของสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ช่วยเปิดเส้นทางใหม่ไปสู่ Pop Historians นักประวัติศาสตร์กลายเป็นคอลัมนิสต์ ดังกรณี A.J.P. Taylor ซึ่งมีรายได้จำนวนมากจากการเขียนคอลัมน์ให้แก่หนังสือพิมพ์ในเครือชายของ Lord Beaverbrook จนเจ้าตัว ไม่แน่ใจว่า ตนเป็นนักหนังสือพิมพ์อาชีพ หรือเป็นนักประวัติศาสตร์ ในเวลาต่อมา นัก ประวัติศาสตร์มีรายได้จากการออกรายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ ในขั้นแรก A.J.P. Taylor ถูกวงวิชาการประวัติศาสตร์ดูถูกว่าเป็น Journalistic Historian ครั้นมาถึงทศวรรษ 2530 คำว่า Journalistic Historian มิได้มีความหมายในทางลบอีกต่อไป ในปัจจุบัน Niall Ferguson เป็น Pop Historian ระดับ Box Office

ตลอดระยะเวลาที่ผันตัวเองมาเป็นคอลัมนิสต์ อาจารย์นิธิยังคงผลิตงานวิชาการ อย่างต่อเนื่อง แต่กระบวนการนำประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ในระบบทุนนิยม มีอาภลึกลึกลับ การทำประวัติศาสตร์ให้กลายเป็น 'สินค้า' ได้ ไม่ว่าอาจารย์นิธิจะชอบหรือไม่ก็ตาม เพราะการนำ ประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ในระบบทุนนิยมเกี่ยวพันกับกระบวนการผลิตกรรมและ พาณิชยกรรม หากศักยภาพของประวัติศาสตร์ในฐานะ 'สินค้า' มีอยู่อย่างจำกัดจำเขี่ย กระบวน

การนำประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ย่อมมีข้อจำกัดด้วย กล่าวโดยทั่วไป การเผยแพร่ความรู้ในสังคมทุนนิยม ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ในสาขาวิชาใด มีโอกาสหลีกเลี่ยงกระบวนการทำให้กลายเป็น 'สินค้า' ได้ อาจารย์นิธิพันธุ์มาเป็น Pop Historian ในท่ามกลางการขยายตัวของกระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็น 'สินค้า' (Commoditization) ยิ่งอาจารย์นิธิติดอันดับ 'ยอดนิยม' สูงเพียงใด กระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็น 'สินค้า' ย่อมขยายตัวมากเพียงนั้น